

Binnen tien jaar een bijentekort

Aad de Ruijter

De bijenhouderij verandert. Honingproductie is niet meer de belangrijkste rol van een bijenvolk. Dat is nu bestuiven. Deze verandering vraagt een omslag in de manier van bijenhouden. Bereidt de Nederlandse bijenhouder zich wel voldoende voor op deze nieuwe taak?

Ontwikkelingen in de bijenhouderij

In 1997 zijn er in Nederland ongeveer 10.000 bijenhouders waarvan er ruim 8.000 georganiseerd zijn in vijf bijenhoudersverenigingen. In totaal worden er ongeveer 80.000 bijenvolken gehouden. In 1946 waren er in Nederland ongeveer 23.000 bijenhouders die samen 160.000 bijenvolken hielden. Tussen 1985 en 1997 is het aantal imkers met ongeveer 3.000 gedaald, het aantal bijenvolken in Nederland is in deze periode teruggelopen met 35.000. De afname van de belangstelling voor het houden van bijen wordt vooral veroorzaakt door het verminderen van de drachtmogelijkheden in de afgelopen jaren. De bijenhouderij is sterk vergrijsd. De gemiddelde leeftijd van de bijenhouders in Nederland is 53 jaar. De verwachting is dat het aantal bijenvolken in de komende jaren nog verder zal dalen. Met name bij jongeren bestaat er weinig belangstelling voor het houden van bijen. Als deze teruggang door blijft gaan kan op termijn een tekort ontstaan aan bijenvolken voor de bestuiving.

Het gemiddelde aantal bijenvolken per vierkante kilometer is in Nederland de laatste tien jaar gedaald van 3,5 naar 2,5. Het gemiddelde aantal bijenvolken per vierkante kilometer in Europa varieerde in 1989 van 0,2 in Ierland tot 9,9 in Griekenland.

Honingproductie in Nederland

De gemiddelde honingproductie bedraagt per jaar ongeveer 5 à 10 kg per bijenvolk. Dit betekent globaal een totale productie tussen de 400.000 en de 800.000 kg met uitschieters naar boven en beneden. De honingconsumptie bedraagt in Nederland gemiddeld ongeveer 1 kg per persoon per jaar. Dit betekent dat ongeveer 3 à 7% van de nationale consumptie door de Nederlandse bijenhouders wordt geproduceerd. De waarde van de honing, die nagenoeg geheel via huisverkoop wordt afgezet bedraagt ongeveer vijf à tien miljoen gulden per jaar.

In Nederland zijn er vrijwel geen beroepsmatige imkers die uit de opbrengst van honing een inkomen behalen.

Bestuiving

In de afgelopen 10 jaar is het aantal bijenvolken, dat in Nederland voor bestuiving in land- en tuinbouw wordt gebruikt, gestegen van 25.000 naar 35.000. Voor bestuiving in de fruitteelt worden naar schatting 30.000 bijenvolken gebruikt. Voor de groenteteelt onder glas worden 3.000, en in de zaadteelt 2.000 bijenvolken gebruikt. De laatste jaren hebben een aantal bijenhouders zich beroepsmatig toegelegd op de verhuur van bijenvolken voor bestuiving in de groenteteelt onder glas en de zaadteelt. Er zijn ongeveer twintig beroepsmatige bestuivingsimkers die gemiddeld 250 bijenvolken inzetten. De verwachting is dat deze ontwikkeling door zal zetten. De huurders van bijenvolken voor bestuiving eisen een goede service en begeleiding door de bestuivingsimker. In de praktijk is vaak gebleken dat de meeste kleine bijenhouders deze in onvoldoende mate kunnen leveren. Hoewel de professionalisering van de bestuiving een positieve ontwikkeling is, zijn er structureel toch enkele problemen. De (semi) professionele bestuivingsimker is vooral geïnteresseerd in gewassen die het jaar rond bloeien of in ieder geval gedurende een langere periode. Dit betreft vooral gewassen in de glasgroente- en de zaadteelt. Alleen bij die gewassen kan economisch gewerkt worden. Het is voor deze imkers niet rendabel bijenvolken een jaar lang te verzorgen om ze uitsluitend in het voorjaar voor 2 of 3 weken te verhuren voor de bestuiving van bijvoorbeeld fruit. Dit betekent dat een groot deel van onze land- en tuinbouw afhankelijk blijft van imkers die als neveninkomsten enkele tientallen volken hebben of die als hobby enkele volken in de tuin houden. Vooral het houden van bijen als bron van neveninkomsten op agrarische bedrijven is snel aan het verdwijnen door de beperkte mogelijkheden om honing te winnen. De taak van de hobby-imker wordt dus steeds belangrijker. Door de krappe beschikbaarheid van bijenvolken kunnen echter gemakkelijk situaties ontstaan waarin een plotselinge toename van de vraag naar bijenvolken, niet meer adequaat opgevangen kan worden.

Economische betekenis van bestuiving

Het is moeilijk om de exacte economische betekenis van bijen voor de bestuiving in land- en tuinbouw aan te geven omdat deze van jaar tot jaar en van gewas tot gewas verschillend is. Bij veel buitenteelten is wind-bestuiving ook belangrijk.

Bij een aantal teelten zijn bijen onmisbaar voor de bestuiving. Het betreft uitsluitend bedekte teelten. Bij bedekte teelten is bestuiving door wind uitgesloten en is men helemaal aangewezen op bestuiving door insecten. De belangrijkste gewassen zijn courgette, augurk, meloen, aardbei, houtig kleinfruit en vele zaadteeltgewassen. De economische waarde van deze teelten bedraagt ongeveer 200 miljoen gulden per jaar.

Bij een aantal andere teelten wordt door het gebruik van bijen de bestuiving verbeterd. Het betreft groot fruit, aardbei en houtig klein fruit in de volle grond, zaadteelt en paprika onder glas. De totale economische waarde van deze gewassen bedraagt 1.500 miljoen gulden per jaar.

Sinds 1990 worden ook geteelde hommels gebruikt, voornamelijk voor de bestuiving van tomaat. Bij de teelt van hommels is stuifmeel dat door bijen is verzameld onmisbaar. Ook worden jonge bijen gebruikt bij het opzetten van nieuwe hommelvolkjes. De gelidelijke omzet van tomaat in Nederland is ongeveer 850 miljoen gulden.

Bestuiving in de natuur

Naast bestuivingsdiensten voor land- en tuinbouw zijn bijen ook van belang voor de bestuiving van veel planten in de wilde flora. Ook ander wilde bloembezoekende insecten zoals de hommels en de solitaire bijen zijn belangrijk voor bestuiving in de natuur. De honingbijen spelen vooral een rol bij de bestuiving van planten die in wat grotere oppervlakten voorkomen. Er is nog maar weinig onderzoek gedaan naar de betekenis van bestuiving door honingbijen en andere insecten in de natuur.

De waarde van bijen voor de bestuiving in de natuur is in twee onderdelen te splitsen:

1. Door de bevordering van met name kruisbestuiving door bijen wordt de zaadvorming en daarmee ook de instandhouding van vele een- en tweejarige planten in de natuur gewaarborgd.
2. Door het bestuivingswerk van bijen ontstaan er meer zaden, bessen en andere vruchten. Deze vormen het voedsel voor vogels en vele andere diersoorten. Bijen dragen door hun bestuivingswerk ook bij aan de instandhouding van de natuurlijke fauna.

Monitoringfunctie

Honingbijen worden door imkers verzorgd. De imker zorgt voor huisvesting (kasten en raten) en hij zorgt ervoor dat de bijenvolken voldoende voedsel hebben om de winter te overleven. De aanwezigheid van honingbijen zegt dus weinig over de bijenvriendelijkheid van ecosystemen in natuurgebieden. Hommels, vlinders en solitaire bijen kunnen deze monitoringsfunctie wel vervullen. Bijen vervullen een andere monitoringsrol. Honingbijen zijn in de bestrijdingsmiddelenwet wettelijk beschermd. Als bijen gedood worden door bespuitingen in land- en tuinbouw wordt actie ondernomen door de bijenhouders. Door deze monitoringsfunctie worden ook andere bloembezoekende insecten zoals hommels, solitaire bijen en vlinders beschermd.

Bedreigingen voor de bijenhouderij

Bijenziekten vereisen veel aandacht van de bijenhouders. Door de overheid is op de Ambrosiushoeve een servicepunt voor bijenziekten ingericht waar de bijenhouders informatie en verdere hulp wordt geboden bij de bestrijding van de bijenziekten. De varroamijt is de grootste bedreiging voor de honingbij. De huidige chemische bestrijding biedt op de langere termijn geen uitkomst. Meer onderzoek en voorlichting over biologische bestrijdingsmethoden is gewenst. Ook sterven er jaarlijks veel bijenvolken door verkeerd gebruik van bestrijdingsmiddelen in de land- en tuinbouw. Er worden door de overheid onvoldoende middelen verstrekt om de oorzaak van de spuitschade vast te stellen en de bijenhouder schadeloos te stellen.

Tenslotte

Wanneer we dit totaal overzien kan niet anders geconcludeerd worden dan dat de bijenhouderij gezien moet worden als een volwaardige teelt die door haar verenigingsstructuur qua bedrijfsvoering niet vergeleken kan worden met andere land- en tuinbouwsectoren. Het belang van een gezonde bijenhouderij in Nederland is echter zeer groot, niet alleen economisch gezien vanuit de land- en tuinbouw, maar ook voor de instandhouding van de natuur. Duurzame landbouw kan niet bestaan zonder bijen. Bovendien is de bijenhouderij voor velen een zeer gewaardeerde vorm van recreatie.